4. Mencius, Xunzi, Mozi

A) Mencius (孟子，Mengzi, Meng-c')

→ Menciova „antropologie"

性 xing / sing = přirozenost, to, co je nám dáno Nebesy při narození, co je „od přírody"

心 xin / sin = srdce/mysl

志 zhi / č' = vůle, záměr

氣 qi / čchi = „životní energie"

Mencius II A 2:

Gongsun Chou se zeptal Mencia: „Pokud byste se, pane, stal prvním ministrem státu Qi a uplatnil v tomto státě pravou metodu (*dao*) [vládnutí], bylo by to prakticky stejné, jako by se stal [stát Qi] hegemonem nad ostatními státy nebo novou vládnoucí dynastií. Pokud by k tomu došlo, hnulo by to Vaší myslí (*xin*)? / byla by tím Vaše mysl rozjitřena?"

Mencius odpověděl: „Nikoliv, má mysl je nepohnutá od mých čtyřiceti let."

[…]

„Existuje metoda (*dao*) jak dosáhnout nepohnutého srdce?"

„Ano, je. Například způsob, jak Bogong Yu kultivoval svou odvahu. Ve svém výrazu nikdy neprojevil ani náznak podřízenosti a nikdy neuhnul před ničím pohledem. Ustoupit o píď pro něj bylo stejně ponižující jako být zbit na tržišti. Nesmířil by se s urážkou od knížete s deseti tisíci válečnými vozy o nic více, než od obyčejného člověka v hrubém oděvu – oba stejně by bez váhání probodl mečem. Neměl žádný respekt k druhým a odplácel hrubost všem bez rozdílu.

Anebo to, co řekl o kultivování odvahy Meng Shishe: 'Hledím na porážku stejně jako na vítězství. Někdo, kdo postupuje teprve poté, co změřil síly protivníka, a pouští se do bitvy teprve tehdy, když zvážil šance na vítězství, pouze projevuje zbabělost tváří v tvář přesile. Pochopitelně si nemohu být jist vítězstvím. Jediné, co mohu udělat, je zbavit se strachu.'

[…]

Zengzi jednou řekl Zixiangovi: 'Miluješ odvahu? Jednou jsem slyšel o nejvyšší odvaze od Mistra [tj. od Konfucia]. Pokud člověk zkoumá své nitro a zjistí, že je v neprávu, bude se třást strachem i tehdy, pokud jeho protivníkem je prostý člověk v hrubém oděvu. Pokud zjistí, že je v právu, postaví se klidně tisícům.'

Způsob, jakým měl Meng Shishe pod kontrolou svou *qi*, je nižší než způsob, jakým Zangzi chápal to podstatné."

[…]

„Vůle (*zhi*) ovládá *qi*, zatímco *qi* je tím, co naplňuje tělo. Kamkoliv směřuje vůle, *qi* následuje. Proto se říká: 'Chop se své vůle, ale nepřehlížej svou *qi*.' […] Kdykoliv se koncentruje vůle, *qi* se dává do pohybu, a kdykoliv se koncentruje *qi*, vůle se rovněž dává do pohybu. [Např.] zakopnutí nebo spěch, to je *qi*, která však zase rozněcuje („uvádí do pohybu") mysl (*xin*)."

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

EVROPSKÁ UNIE MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

→ „Lidská přirozenost je dobrá.“

性 xing / sing = přirozenost

Mencius VII A 21:Ušlechtilý muž jedná v souladu se svou přirozeností. Může se stát velkým boháčem, ale nic mu to nepřidá. Může žít v chudobě, ale nic mu to neubere. Je to z toho důvodu, že jeho úděl (*ming*) je daný. To, že ušlechtilý člověk jedná v souladu se svou přirozeností, je dáno tím, že lidskost (*ren*), náležitost (*yi*), obřadnost (*li*) a moudrost (*zhi*) mají své kořeny v srdci-mysli (*xin*). Když jim dá výraz, projeví se v jeho tváři čistým pohledem, soustředí se v zádech a vlijí se do končetin. Jeho končetiny chápou bez vysvětlování, co mají dělat.

→ Čtyři „klíčky“ základních konfuciánských hodnot (ctností)

soucit	→ 仁 ren /žen	= lidskost, dobro
stud	→ 義 yi / i	= smysl pro náležitost
ústupnost	→ 禮 li	= obřadnost, rituálně korektní jednání
smysl pro správné a špatné	→智 zhi / č’	= moudrost

Mencius II A 6:

Mencius pravil: „Všichni lidé soucítí s utrpením druhých. […] Dejme tomu, že někdo náhle uvidí dítě, které má spadnout do studny. V každém se probudí pocit zděšení a soucitu. Není to proto, že by se chtěl spřátelit s rodiči toho dítěte, ani proto, že by si tím chtěl získat reputaci mezi sousedy a přáteli, ani proto, že by si ošklivil křik toho dítěte.

Nazíráno z tohoto pohledu, nemít smysl pro soucit není lidské. Nemít smysl pro stud není lidské. Nemít smysl pro ústupnost není lidské. Nemít smysl pro to, co je správné a co špatné, není lidské. Smysl pro soucit je klíčkem lidskosti. Smysl pro stud je klíčkem smyslu pro náležitost. Smysl pro ústupnost je klíčkem obřadnosti. Smysl pro správné a špatné je klíčkem moudrosti. Člověk má v sobě tyto klíčky stejně, jako má čtyři údy. […] Všichni, kdo v sobě mají tyto čtyři klíčky, vědí, jak je rozvíjet a naplňovat. Je to jako když oheň najednou vzplane nebo pramen najednou vytryskne. Pokud jsme schopni je naplnit, stačí to, abychom ochránili celý svět. Pokud je nenaplníme, nestačíme ani na to, abychom sloužili rodičům.“

→ „všezaplavující *qi*“ (浩然之氣，haoran zhi qi / chao-ran č’ čchi)

„Tato *qi* je nanejvýš veliká a nanejvýš pevná. Vyživuje-li se pomocí mravní integrity a neškodí-li se jí, pak vyplňuje prostor mezi Nebem a Zemí. Tato *qi* je neodlučitelná od smyslu pro náležitost (*yi*) a správné cesty/metody (*dao*), bez nich hyne. Rodí se z akumulování správných skutků (tj. takových, které vycházejí ze smyslu pro náležitost – *yi*), nedá se získat z náhodného záchvěvu náležitého jednání.“

→ osud, Nebesa a lidská přirozenost

Mencius pravil: „Vyčerpávajícím způsobem dát průchod své mysli (*xin*) znamená pochopit svou přirozenost (*xing*). Když jsme jednou pochopili svou přirozenost, pochopili jsme Nebesa. Uchováváním ducha a udržováním přirozenosti sloužíme Nebesům. Ať už máme zemřít mladí či staří, nechováme v srdci pochybnosti, kultivujeme sebe sama v očekávání smrti. Tím stojíme pevně ve svém údělu (*ming*).“

Mencius pravil: „Není nic, co by nebylo souzeno (*ming*) [Nebesy]. Kdo je s tím v souladu a přijímá to, jedná správně. Proto ten, kdo chápe sudbu (*ming*) [Nebes], nestojí pod padající zdí.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

EVROPSKÁ UNIE MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

PRACOVNÍ VERZE

Až do konce se držet své cesty a zemřít, to je správný úděl (*ming*). Zemřít v okovech, to není správný úděl.“

→ ušlechtilý muž (junzi / ťün-c’) a světec (shengren / šeng-žen)

„Je urozenost daná Nebesy a urozenost daná lidmi. Lidskost, smysl pro náležité, věrnost a důvěryhodnost, neutuchající záliba v dobru, to je urozenost daná Nebesy (čili vychází z lidské přirozenosti). Postavení vévody, ministra, velmože, to je urozenost daná lidmu.“
„Každý se může stát Yaoem a Shunem,“
Mencius řekl: „Za vlády hegemona (*ba*) je lid šťasten. Za vlády [dokonalého] krále (*wang*) žije lid v blažené spokojenosti – pokud je uplatněn trest smrti, lid necítí zášť, a pokud je činěn prospěch, lid necítí vděk. Lid každým dnem směřuje k dobru (*shan*), aniž by věděl, kdo to způsobuje. Proto platí, že kudy ušlechtilý muž (*junzi*) prochází, [věci se] proměňují, a kde přebývá, projevuje se jako božstvo (*shen*). Ti nahoře i ti dole plynou spole s Nebem a Zemí – kdo by mohl říci, že [vláda ušlechtilého muže] přináší jen málo?“
Haosheng Buhai se zeptal: „Jaký člověk je Yuezhengzi?“ Mencius řekl: „Je to dobrý (*shan*) člověk, a důvěryhodný (*xin*).“ [Haosheng Buhai se zeptal]: „Čemu se říká dobré a čemu důvěryhodné?“ [Mencius] odpověděl: „To, po čem lze toužit, se nazývá dobrým, zatímco mít to v sobě, se nazývá důvěryhodností. Být tím naplněn a uskutečnit to se nazývá krásným. Být tím naplněn, uskutečnit to a ještě to vyzařovat se nazývá velkým. Být velký a navíc [být schopen] proměňovat [věci] se nazývá světectvím (*sheng*). Být světcem, aniž by o tom [druzí] věděli (*sheng er buke zhi zhi*), se nazývá božstvím (*shen*). Yuezhengzi dosáhl prvních dvou, ale zbývajících čtyř nedosahuje.

B) Xunzi (Sün-c’, 荀子)

→ „Lidská přirozenost je špatná“

„Lidská přirozenost je špatná a to, co je v člověku dobrého, je umělé. […] Pakliže se nechá naprostá volnost lidské přirozenosti a lidské povaze, lidé mezi sebou jistě začnou bojovat a dojde k tomu, že bude poškozena kultura a řád bude uveden v chaos, až nakonec dojde ke katastrofě. Proto je nezbytně nutné uplatňovat výchovu s pomocí učitelů a prosazovat cestu/metodu (*dao*) obřadnosti (*li*) a smyslu pro náležité (*yi*). Teprve pak začnou být lidé skromní a vůči sobě ústupní, dojde k tomu, že kultura a řád se prosadí a společnost bude řádně spravována.“

Mencius říká: „To, že se člověk učí, je dáno tím, že je od přirozenosti dobrý.“ Já říkám: Tak to není. Tento výrok nevystihuje lidskou přirozenost, nebere v potaz rozdíl mezi tím, co je přirozené a tím, co je uměle vytvořeno.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Přirozenost je od Nebes a s učením nemá v žádném případě nic společného. Obřadnost a smysl pro náležité pocházejí od Světců. Lidé si je osvojují tak, že se učí, uskutečňují je tak, že se namáhají. To v člověku, čemu se nelze naučit a s čím není třeba se namáhat, se nazývá přirozeným, zatímco to, co se člověk učí a s čím se namáhá, se označuje jako uměle vytvořené.

→ osud, člověk a Nebesa

Nejednat a přesto dovršit, neusilovat a přesto získat – to se nazývá úkolem Nebes. Ve shodě s tím platí, že člověk, jakkoliv hlubokomyslný, o tom neuvažuje; jakkoliv velký, nezkouší na tom své schopnosti; jakkoliv rafinovaný, nezkouší to zkoumat. Tomu se říká nesnažit se soupeřit s Nebesy o jejich úkol. Nebesa mají roční období, Země má své zdroje, člověk má své nástroje vládnutí (*zhi*). Proto se říká, že mohou utvořit triádu. Vzdát se toho, čím [člověk] přispívá k této triádě, a toužit po tom, co tuto triádu tvoří, je pošetilost.

Souhvězdí obíhají po svých drahách, slunce a měsíc střídavě září, čtyři roční období po sobě následují, *yin* a *yang* se zvětšují a proměňují jedno v druhé, vítr a déšť se do široka projevují. Každá z deseti tisíc věcí se rodí v harmonii [s přírodními cykly], získává tím výživu a dovršuje se. Tento proces je neviditelný, viditelné jsou pouze projevy – a to se nazývá božským (*shen*). Pouze světec se zdržuje snahy chápat Nebesa.

→ nadlidský rozměr osobnosti světce

Nahromaděním půdy vznikne hora a na ní se objeví vítr a déšť. Nahromaděním vody vznikne tůň a v ní se zrodí draci a vodní příšery. Nahromaděním dobra (*shan*) vznikne charizmatická síla (*de*), objeví se božský zrak (*shenming*) a vytvoří se mysl (*xin*) světce.

Pro ušlechtilého muže není lepšího způsobu, jak kultivovat mysl, než upřímnost (*cheng*). Kdo dosáhl nejzazší upřímnosti, nepotřebuje již jiné prostředky. Drží se pouze lidskosti (*ren*) a jedná pouze v souladu se smyslem pro náležitost (*yi*). Pokud má upřímnou mysl a drží se dobra, pak nabývá tvaru, pokud nabude tvaru, objeví se božský (*shen*) [zrak], a pokud má božský zrak, je schopen způsobovat proměny [věcí].

Pokud přimějete obyčejného člověka z ulice, aby se držel správných metod a věnoval se učení, koncentroval svou mysl na jediný cíl, vše promýšlel a pečlivě zkoumal, po dlouhou dobu postupoval každý den, bez oddychu hromadil dobro, nakonec dosáhne božského zraku a

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

EVROPSKÁ UNIE MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

PRACOVNÍ VERZE

utvoří triádu s Nebem a Zemí. Proto platí, že světec není ničím než tím, čeho se dosahuje nahromaděním [zásluh, dobra atd.]

→ skepse vůči významu tradičních náboženských kultů

Když padají hvězdy nebo naříkají stromy, celý stát zachvátí strach. [Lidé] se ptají: Čím je to způsobeno? Odpovídám: Ničím to není způsobeno. Jsou to jen proměny Nebe a Země, transformace *yinu* a *yangu*, zřídka vídané jevy. Divit se jim je přípustné, avšak mít z nich strach je nesprávné. [...]
Když lidé obětují, aby pršelo, a následně skutečně prší, co to znamená? Odpovídám: Nic to neznamená, je to stejné, jako když neobětují, a stejně prší. Při zatmění slunce nebo měsíce se [lidé] snaží [rituálně] pomáhat, když je sucho, obětují za déšť, a důležité věci rozhodují teprve poté, co provedli věštebné úkony. Provedením těchto úkonů však nedosáhnou toho, o co usilují – pouze tomu dodají zdobenou ceremoniální formu (*wen zhi*). Proto platí, že ušlechtilý muž (*junzi*) to považuje za zdobnou ceremonii, avšak lid to považuje za [komunikaci] s božstvy (*shen*). Považovat to za zdobnou ceremonii je příznivé, ale považovat to za [komunikaci] s božstvy je nepříznivé.

C) Mozi (Mo-c', 墨子)

-- aktivismus mohistů (vs. ritualismus a důraz na sebekultivaci konfuciánů); „dělat dobro", nikoliv „být dobrým"
-- mohistická kritika konfuciánů – odpor k nákladnosti obřadů (střídmost, praktičnost mohistů), odpor ke konfuciánskému potlačování významu duchů a bohů, odpor k (údajnému) fatalismu konfuciánů

„Gong Mengzi řekl Moziovi: Na osud člověka nemá vliv, jestli se řídí smyslem pro náležitost (*yi*), nebo nikoliv. Mozi řekl: Všichni dávní králové považovali bohy a duchy (*guishen*) za nadané božským zrakem (*shenming*) a vládnoucí mocí nad štěstím a neštěstím [lidí], a právě proto byla jejich vláda uspořádaná a stát byl v bezpečí. Avšak od dob [tyranských zkažených králů] Jiea a Zhoua se všichni začali klonit k názoru, že bohové a duchové nejsou nadáni božským zrakem a nejsou schopni ovlivnit štěstí a neštěstí [lidí], a právě proto jejich vláda upadla do chaosu a stát byl vystaven nebezpečí."

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

„V dávných dobách králové-světci chápali a řídili se tím, co Nebesa a duchová schvalují, a vyhýbali se tomu, co si Nebesa a duchové oškliví, a tak prospívali všemu v Podnebesí a odstranili všechny problémy v Podnebesí.“

„Když vládne řádný vládce, řád je rozšířen po celém světě. Nejvyšší božstvo (*shangdi*) spolu s božstvy a duchy hor a řek má hlavního obětníka a veškerý lid prosperuje.“

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

PRACOVNÍ VERZE